

ELLEN ALGERA

TREURZANG BIJ DE VERBRANDING VAN HET BOEK

Krisis, 2009, Issue 2

www.krisis.eu

Toen ik een aantal weken geleden werd uitgenodigd door de *Krisis*-redactie, heb ik mezelf eerst de vraag gesteld: Hoe zal ik hier gaan staan? Vanuit welk perspectief zal ik het thema van vanavond benaderen? Als student, als filosoof, als mediawetenschapper, als docent, als lezer van *Krisis* of als lezer van boeken in het algemeen? Er zijn talloze manieren om dit thema te benaderen. En eigenlijk kan ik niet kiezen. Daarom heb ik in ieder geval een heel persoonlijke invalshoek gekozen, waarin al deze perspectieven even kort voorbijkomen.

Nu eerst eens dat thema. Het thema van vanavond, zo lazen we in de uitnodiging, was een thema bij het 'feest om de succesvolle overstap van papieren tijdschrift naar internettijdschrift te vieren'. Ook was er sprake van het 'vreugdevuur van de digitalisering van ons tijdschrift'. Hoe vrolijk en feestelijk deze insteek ook was, toch heb ik gekozen voor de volgende titel: *Treurzang bij de verbranding van het boek*. Deze treurzang zal gaan plaatsvinden in de vorm van een soort *experimentele heideggeriaanse analyse van het boek als terhandenzijn*. Dit klinkt misschien wat zwaar zo voor de vrijdagavond, maar wees gerust, het woord experimenteel is eigenlijk een mooi woord voor 'uit de losse pols' of 'niet met het oog op een trouwe weergave of uitwerking van Heideggers filosofie'. In plaats

daarvan zal ik iets proberen duidelijk te maken over de betekenis van boeken, vanuit een heel persoonlijk perspectief.

Voordat ik begin met het treurige deel van mijn verhaal, eerst nog even het feest dat we vandaag vieren: *Krisis* gaat digitaal. Dit betekent behalve de 24 uur per dag beschikbaarheid van het gehele archief ook dat een wereldwijd publiek bereikbaar is geworden. In deze zin is er terecht sprake van een vreugdevuur. Ook zouden we meer positieve gevolgen van digitalisering kunnen bedenken die toepasbaar zijn op *Krisis* als digitaal tijdschrift. We kunnen denken aan multimedialiteit. Het publiceren van een multimediaal tijdschrift waarin geluid, beeld en tekst samenkomen, is mogelijk geworden. We zouden kunnen denken aan interactiviteit. De lezers en schrijvers van *Krisis* kunnen met elkaar in discussie gaan. Er zijn mogelijkheden voor het benutten van collectieve intelligentie, denk aan Wiki-initiatieven. Dit zijn allemaal mogelijkheden die bij de 'succesvolle overstap naar internettijdschrift' open liggen. Er zijn vast nog talloze andere te bedenken. En dan hebben we nog niet eens nagedacht over welke mogelijkheden de toekomst zal brengen.

'Waarom dan toch een treurzang?', zie ik jullie denken. Nou, dat zal ik vertellen. Dit heeft te maken met een gebeurtenis een aantal dagen voordat de *Krisis*-redactie me uitnodigde. Het weekend ervoor was er brand in huis. Ik was zelf op dat moment niet thuis. En gelukkig was niemand gedeerd. Maar toch zat de schrik erin. Ik wist niet wat ik zou aantreffen en eigenlijk maakte ik me vooral zorgen om: mijn boeken. Na de uitnodiging om hier te komen spreken ben ik gaan nadenken over de volgende vraag: Waarom zou ik het zo erg vinden als mijn boeken zouden verbranden? Wat gebeurt er als mijn boeken kwijtraken of onleesbaar worden?

Hiermee ben ik beland bij het boek als *terhandenzijn*. Heidegger bekeek allerlei voorwerpen (of zijnden, zoals hij ze noemde) om ons heen als *terhandenzijn*. Het *terhandene* of *tuig* is iets wat we in het dagelijkse leven hanteren of gebruiken, zoals hamers, pennen etc. Dit soort zijnden geven hun betekenis bloot juist wanneer ze stukgaan. We gaan eigenlijk altijd onnadenkend met de dingen om, maar pas wanneer ze stukgaan geven ze bloot wat we aan het doen waren, welke betekenis die zijnden voor ons hadden. Nu, wat gebeurt er als een boek stukgaat?

Krisis

Tijdschrift voor actuele filosofie

Ellen Algera – Treurzang bij de verbranding van het boek

In eerste instantie zou je misschien zeggen: 'Je bent de informatie kwijt.' Als we het boek als informatiedrager bekijken, zijn we de tekst, het verhaal of de informatie kwijt wanneer het boek verdwijnt, of verbrandt of uit elkaar valt. Maar misschien nemen we het boek dan te veel als een object met eigenschappen (volgens Heidegger een te klassieke opvatting van zijnden.) In plaats daarvan zouden we kunnen kijken naar welke betekenis een boek heeft, hoe we het gebruiken, wat voor praktijken ermee samenhangen. Van dit persoonlijke verhaal komt nu het meest intieme stuk. Ik wil iets laten zien van het rituele aspect van het boek-lezen. En daarvoor het ik een pagina gescand, wat het resultaat laat zien van mijn leesritueel.

FENOMENOLOGIE VAN DE GERST

doel scepticisme is als geschied met leer vogelmen

81 De volledigheid van de vormen van het niet reële bewustzijn zal door de noodzaak van de voortgang en samenhang zelf blijken. Om dit begrijpelijk te maken kan in het algemeen bij voorbaat opgemerkt worden dat de weergave van het niet waarachtige bewustzijn in zijn onwaarheid, niet een louter negatieve beweging is. Een dergelijke eenzijdige opvatting heeft het natuurlijke bewustzijn in het algemeen van die beweging; en een weten, dat deze eenzijdigheid tot zijn wezen maakt, is een van de gestalten van het onvoltooid bewustzijn, die op het verloop van de weg zelf terecht komt, en zich daarin zal voordoen. Deze gestalte is namelijk het scepticisme, dat in het resultaat steeds maar het zuivere niets ziet, en ervan abstraheert dat dit niets, bepaald het niets is van dat, waaruit het resultaat. Het niets is echter slechts genomen als het niets van dat, waaruit het afkomstig is, inderdaad het waarachtige resultaat; het is zodoende zelf een bepaald niets en heeft een inhoud. Het scepticisme, dat met de abstractie van het

er is geen niets dat niets is

INLEIDING

niets of met de leegheid eindigt, kan vanaf deze abstractie niet verder doorgaan, maar moet afwachten of, en wat zich eventueel aan nieuws eraan voordoet, om het [dan] in dezelfde lege afgrond te werpen. Zodra daarentegen het resultaat, zoals het naar waarheid is, opgevat wordt als bepaalde negatie, dan is zodoende onmiddellijk een nieuwe vorm-ontsporen, en is in de negatie de overgang gemaakt, waardoor de voortgang door de volledige reeks van gestalten vanzelf plaats vindt. end moet uit

82 Het doel echter is voor het weten met zo noodzakelijk uitgezet, als de reeks van de voortgang; het doel is daar, waar het weten het niet meer nodig heeft om boven zichzelf uit te gaan, waar het zichzelf vindt, en het begrip overeenkomt met het voorwerp en het voorwerp met het begrip. De voortgang naar dit doel is derhalve ook onstuitbaar, en op geen vroeger vast punt is bevestiging te vinden. Wat tot een natuurlijk leven is beperkt, kan door zichzelf niet boven zijn onmiddellijk bestaan uitgaan; maar het wordt door een ander bestaan daar bovenuit gedreven, en dit weggesleud- worden is zijn dood. Het bewustzijn echter is voor zichzelf zijn begrip, daardoor onmiddellijk het uitgaan boven het beperkte, en, daar dit beperkte bij het bewustzijn hoort, boven zichzelf; met het enkele is voor het bewustzijn tegelijk het transcendente geponeerd, al was het dan ook alleen maar, zoals in het ruimtelijk aanschouwen, naast het beperkte. Het bewustzijn wordt dus zo gedwongen om zijn beperkte bevrediging te bederven, [en wel] door zichzelf. Bij het gevoel van deze dwang kan de angst zich wel terugtrekken van de waarheid, en ernaar streven dat wat verloren dreigt te gaan, voor zich vast te houden. De angst kan echter geen rust vinden; anders dan in gedachteelose traagheid te willen blijven steken; de gedachte verziekt de gedachteelooheid, en zijn onrust stoort de traagheid; ofwel dat de angst zich als gevoeligheid sterk maakt, die verzeekt alles als opgevoel te vinden; deze verzekering ondergaat eveneens dwang van de rede, die juist daarom iets niet goed vindt, voor zover het een type is. Of de vrees voor de waarheid kan zich verbergen voor zich en voor anderen achter de schijn, alsof juist de vurige jiver

voor stap. er rest niets

nieuw niveau

voortgang zelf

Doel bijz. Er is geen niets meer over

begrip = algemeen beperkte ook voor het be- vastige

bewijs bij welke zijn eigen weten d'waar geh. d'waar geh. Leekeren

lijp. cetera, in ca. h. 100

en welke het begrip de voorwa

Dit voorbeeld is misschien erg extreem, maar wellicht is het voor sommigen wel herkenbaar. Ik denk overigens dat ik uit een omgeving van bibliofielen kom, want om mij heen hebben de meeste mensen bepaalde rituelen die bij omgaan met boeken horen. Ik doe dit zo, een ander gruwelt misschien van dit slagveld. Voor mij is dit in ieder geval een manier of ritueel om een tekst te internaliseren. En ik denk dat twee eigenschappen van het boek dit toelaten. Zowel de tastbaarheid als de begrensdsheid van het boek. Met tastbaar bedoel ik simpelweg: je kan je eigen tastbare exemplaar hebben, je kan het vastpakken, erin bladeren, onderstrepen, pagina's uitscheuren. Je kan het boek wegleggen en weer oppakken. Ook de begrensdsheid van het boek is belangrijk: een boek heeft een begin en een einde (in tegenstelling tot bijvoorbeeld het internet) en het lezen en begrijpen van het boek vindt in deze ruimte plaats, tussen de twee kaften. Of sterker uitgedrukt: de strijd tussen lezer en tekst vindt plaats tussen de twee kaffen van het boek.

Zo bekeken zijn de boeken die ik lees geen informatiedragers, maar een betekenisvol voorwerp in een bepaalde praktijk. Een boek heeft, voor mij in ieder geval, meestal een belangrijke functie in een leerproces of leerpraktijk. Of tenminste, het is onderdeel van een persoonlijk proces of een persoonlijk verhaal. Het resultaat van deze praktijk – de boeken die je in je boekenkast hebt staan – is dan meer dan een verzameling teksten, maar eerder een soort schatkamer van je eigen ideeën, een persoonlijke geschiedenis van je gedachten, maar ook je gevoelens, de struikelblokken waar je tegenaan bent gelopen of misschien overwonnen hebt.

'Als we het boek verbranden, zou dat dan zo'n groot probleem zijn?', zou je kunnen tegenwerpen. Misschien is het niet onoverkomelijk. En ik had natuurlijk allang een beetje met de tijd kunnen meegaan door uit te proberen welke e-book reader het beste bij mijn leesritueel past. Maar ik denk dat het probleem van boekpraktijken of boekrituelen meer is dan alleen een kwestie van oude of nieuwe technologie. Het sprekendste voorbeeld van de boekverbranding is waarschijnlijk het 'plagiaatdrama' waar nu alle universiteiten mee worden geconfronteerd. Ik merk dat al mijn studenten heel goed weten hoe ze moeten googelen en ctrl-F moeten gebruiken, maar soms niet zo goed meer weten hoe ze een boek moeten lezen. Het klinkt misschien gek, maar ik bedoel daar eigenlijk mee

dat het niet meer vanzelfsprekend is dat we weten hoe we echt de strijd aan moeten gaan met een tekst. Surfen, doorklikken en zoekfuncties zorgen voor een heel gefragmenteerde kijk op een probleem, waardoor de verleiding ontstaat een paar kernachtige zinnen, die de crux van het probleem goed weergeven, over te nemen, zonder de weg ernaartoe, de gedachtegang die eraan voorafgaat te begrijpen of zelfs maar te hebben gelezen. Natuurlijk is het ‘leren lezen’, het leren de strijd aan te gaan met een tekst, precies een van de dingen die een student moet leren wanneer hij aan zijn opleiding begint. Maar soms lijkt het wel alsof er geen wapen bestaat tegen de verleiding om te gaan knippen en plakken.

Natuurlijk is dit een hele persoonlijke en beperkte analyse. Er zitten thema’s en terminologieën in die zeker een discussiepunt zouden kunnen zijn. Men zou het kunnen afdoen als ‘*subject-centred*’, ‘canon-fundamentalisme’, ‘*Bildungsmythe*’, ‘studeerkamerfilosofie’, ‘boekfetisjisme’ of ‘technofobie’.

Maar het is niet mijn bedoeling geweest dat deze kleine treurzang opgevat wordt als een betoog dat boeken-lezen alles is. Zeker niet. Ik denk dat wetenschap en filosofie niet zouden kunnen bestaan zonder de boeken dicht te doen. Er zit dus nog een hele andere kant aan het verhaal. Wetenschap en filosofie zijn niet mogelijk zonder te vergeten wat anderen allemaal hebben gezegd of geschreven over een onderwerp, zonder te kijken, te doen, te voelen, te peinen, en vooral met elkaar te praten. En als we boekverbranding *zo* opvatten, als deze beweging van het loskomen van de tekst, beweging in de praktijk, in de politiek, in het gesprek – als we boekverbranding in deze zin vieren, dan vieren we denk ik, in zekere zin, wat *Krisis* al 27 jaargangen is. En dan is mijn treurzang misschien toch tot een lofzang geworden.

Ellen Algera studeerde Media en Cultuur en Culturele Analyse aan de Universiteit van Amsterdam. Ze zal binnenkort afstuderen als MA in de filosofie. Daarnaast is ze als docent werkzaam in propedeuse-onderwijs bij de afdelingen Wijsbegeerte en Mediastudies van de UvA.

 De Creative Commons Licentie is van toepassing op dit artikel (Naamsvermelding-Niet-commercieel 3.0). Zie <http://creativecommons.org/licenses/by-nc/3.0/nl> voor meer informatie.